

УДК 342.7: [35.078.3]

Ірина ЖАРОВСЬКА

Національний університет “Львівська політехніка”,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
iryna.m.zharovska@lpnu.ua
ORCID: 0000-0003-3821-8120

ВИБОРЧІ ПРАВА У СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВИХ ПРОЦЕСАХ: ПРОТИДІЯ МАНІПУЛЯЦІЇ, ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ЗАХИСТ ПРИВАТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

<http://doi.org/10.23939/law2025.47.096>

© Жаровська І., 2025

Стаття присвячена комплексному аналізу прояву виборчих прав та їх видозміни через цифрові трансформаційні процеси через аналіз проблем правового регулювання таких аспектів, як дезінформація, маніпуляція, персональна інформація про виборця. Значну увагу присвячено ролі штучного інтелекту у виборчому процесі, визначено його позитивні та деструктивні можливості.

Узагальнено, що вибори дають людям можливість вільного, прямого волевиявлення, таким способом забезпечуючи політичну участь в державних справах. Участь у громадських справах – це більше ніж просто право, це невід’ємний елемент демократичного правління, що дає змогу людям виражати свою волю, тим самим сприяючи консолідації стійких демократій. Проте вибори також можуть загострити напругу в суспільствах, особливо під час складних трансформацій і криз, зокрема зміни клімату, зростання нерівності та збройних конфліктів, що призводить до більшого ризику порушення прав людини. Глобалізація зумовлює трансформацію всіх суспільних процесів, виборчий процес та реалізація політичних прав не є винятком. Сьогодні треба говорити про надстрімкі змінні парадигми, які часто проблемно унормувати та регулювати через біфуркаційність явища та гіпертемпоральність.

Автор констатує, що використання зазначеного потенціалу цифрового суспільства разом з низкою позитивних чинників містить потенціал для зловживань, що можуть підірвати чесність виборів та демократичність процесів. До них зараховано маніпуляції, дезінформацію, загрози неправомірного поширення персональних даних виборця та незаконне використання штучного інтелекту. Визначено потребу комплексного правового регулювання вказаної проблематики та оновлення виборчого законодавства з врахуванням визначених загроз.

У статті визначено затребуваність унормування методів захисту виборів від потенційних спроб маніпулювання інформацією, кібератак, витоків даних і гібридних загроз, оскільки трансформація сучасного соціального простору та правової реальності в бік

цифровізації потребує захисту мереж та інформаційних систем, пов'язаних з виборами, а також їхніх користувачів від кіберзагроз.

Ключові слова: виборчі права, маніпуляції, дезінформація, вибори, персональні дані, штучний інтелект, цифрове суспільство, органи влади, глобалізація, правове регулювання, комунікації, волевиявлення, право на участь в управлінні державними справами.

Постановка проблеми. Вибори лежать в основі демократії та залишаються основними засобами, за допомогою яких індивіди здійснюють своє право брати участь у веденні державних справ. Верховенство права та демократизм держави відображається через реалізацію виборчих прав, оскільки справжні вибори є неодмінною та фундаментальною складовою частиною середовища, яке захищає та підтримує права людини.

Глобалізація зумовлює трансформацію всіх суспільних процесів, виборчий процес та реалізація політичних прав не є винятком. Верховний комісар ООН з прав людини, який визнає вагомість виборів для демократії, також вмотивовує їх загрозливість для соціального спокою. Він зазначає, що хоча вибори дають людям можливість вільно висловлювати свою волю та здійснювати свої громадянські та політичні права, особливо право на участь у веденні державних справ, ці події можуть також посилити напруженість і підвищити ризик порушень прав людини та бути джерелом до зловживань. У контексті виборів деякі права можуть опинитися під загрозою, зокрема це стосується прав щодо свободи думок та їх вільного вираження, мирних зборів та асоціації, а також право на участь у веденні державних справ [1, с. 3].

Отож вагомим викликом для правового регулювання є питання нових викликів для виборчого процесу, що породжені технологічним цифровим прогресом та іншими аспектами розвитку соціально-віртуальної комунікації. Оскільки цифрове суспільство змінюється доволі швидкими темпами, а його розвиток зумовлює все нові виклики, потрібний комплексний аналіз визначених проблем з позиції доктрини сучасного правознавства.

Аналіз дослідження проблеми. Проблеми правового регулювання виборчого процесу не раз ставали предметом наукового зацікавлення фахівців у сфері конституційного права, зокрема О. Бикова, Д. Белова, Ю. Бисаги, а також провідних науковців теоретико-правового спрямування (В. Ковальчука, Т. Михайліної, Ю. Гоцуляка, С. Бостана та інших). Однак розвиток віртуальної реальності, цифровізація публічної влади та соціального життя, технологічні нововведення вказують на потребу аналізу сталих правових інститутів в аспекті глобальних трансформацій.

Мета статті полягає у комплексному аналізі прояву виборчих прав та їх видозміни внаслідок цифрових трансформаційних процесів через аналіз проблем правового регулювання таких аспектів, як дезінформація, маніпуляція, персональна інформація про виборця.

Виклад основного матеріалу. Зміни соціальної реальності передбачають поступальний процес синергії, що характеризує історичний етап трансформації. Проте до сучасних змінних явищ, що породжені цифровізацією соціуму та технічним прогресом, такий розвиток мав плавно-історичну форму. Сьогодні ж треба говорити про надстрімкі змінні парадигми, які часто проблемно унормувати і регулювати через біфуркаційність явища та гіпертемпоральність.

Н. Гусаревич в цьому контексті вказує, що “цифрова трансформація, як глобальний тренд сучасного суспільного розвитку, поступово стає основним світовим трендом у процесах реформування національних виборчих систем. Цифрові технології стають не лише частиною матеріально-технічного забезпечення виборчого процесу, а й починають відігравати роль ефективних інструментів забезпечення реалізації загальних принципів демократичної організації виборів” [2].

Участь у громадських справах – це більше ніж просто право, це невід’ємний елемент демократичного правління, що дає змогу людям виражати свою волю, тим самим сприяючи консолідації стійких демократій. Ефективність реалізації виборчих прав містить права на рівність і недискримінацію, свободу переконань і їх вираження поглядів, мирні зібрання та асоціації, охорону цих прав та ефективний засіб правового захисту.

Право голосу захищено міжнародним правом у галузі прав людини, таким як стаття 21 Загальної декларації прав людини, стаття 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права тощо. Вони визначаються можливістю обмеження, але з обґрунтуванням розумних критеріїв, без утисків та дискримінації, водночас причини обмеження мають бути розумними.

Вибори дають людям можливість вільного, прямого волевиявлення, таким способом забезпечуючи політичну участь у державних справах. Проте вибори також можуть загострити напругу в суспільствах, особливо під час складних трансформацій і криз, зокрема зміни клімату, зростання нерівності та збройних конфліктів, що призводить до більшого ризику порушення прав людини. Сьогодні право голосу стикається з новими викликами, зокрема з кампаніями з дезінформації, часто за сприяння нових технологій, зокрема через соціальні медіа, мову ненависті та негативний дискурс, націлений на маргіналізовані та дискриміновані групи, включно з мігрантами, етнічними та релігійними меншинами, які стають засобом політичної вигоди, що ще більше поляризує суспільство.

Міжнародні та національні вибори вимагають, щоб цей інститут репрезентував чесність, був вільним від втручання та маніпуляцій. Вказане містить захист виборів від потенційних спроб маніпулювання інформацією, кібератак, витоків даних і гібридних загроз. В цьому аспекті трансформація сучасного соціального простору та правової реальності в бік цифровізації потребує захисту мереж та інформаційних систем, пов’язаних із виборами, а також їхніх користувачів від кіберзагроз, які можуть негативно вплинути на них, спричинивши руйнування виборчого процесу та виборців. Найчастіше це хакерські атаки або кібератаки. Європейська стратегія кібербезпеки (ENISA) визначає, що остання є наріжним каменем цифрової трансформації, і потреба в ній пронизує всі сектори, тому її треба розглядати в широкому діапазоні сфер політики та ініціатив. Кібербезпека не повинна обмежуватися спеціалізованою спільнотою технічних кіберекспертів, тож кібербезпека має бути вбудована в усі сфери політики ЄС, тому первинним є уникати фрагментації та потреби в узгодженому підході з урахуванням особливостей кожного сектору [3]. Тому визначення безпеки в цифровому середовищі безпосередньо пов’язано з трансформацією інституту виборчих прав.

Ще однією проблемою правового регулювання сучасного виборчого процесу є питання правомірності використання персональних даних. Організація безпечних виборів означає обробку персональних даних, таких як ім’я, адреса, дата народження або ідентифікаційний номер виборців тощо. Дотримання правил ЄС і національних правил країн ЄС становить потребу забезпечення високого рівня захисту даних під час виборів, зокрема захист персональних даних від несанкціонованої або незаконної обробки та випадкової втрати.

Забезпечення безпеки та конфіденційності персональних даних у виборчих процесах сьогодні стає все актуальнішим та складнішим завданням. Інформація, яка обробляється в рамках виборчих кампаній, містить чутливі дані, що потребують особливої уваги з погляду захисту. Законодавство ЄС та національне законодавство країн-членів ЄС чітко регулюють обробку цих даних, вимагаючи високого рівня захисту від можливих загроз, таких як несанкціонована або незаконна обробка, крадіжки даних або випадкова втрата.

Ключовими аспектами є використання шифрування для захисту даних у публічних мережах, управління доступом до інформації лише на підставі необхідності та введення механізмів, які гарантують права суб’єктів даних на доступ, виправлення та видалення їх персональних даних. Зокрема, контроль за дотриманням цих правил покладається на відповідальних за організацію виборів установи та органи державної влади, які зобов’язані забезпечувати високий стандарт захисту даних на кожному етапі виборчого процесу.

Застосування цифрових технологій у виборчому процесі дає ширші можливості використання дезінформації, як контенту, яким навмисно маніпулюють і поширюють його з наміром ввести в оману чи одурити аудиторію для досягнення певних стратегічних, політичних чи економічних цілей. Це може бути, наприклад, підрив довіри до демократичних інститутів, процесів чи виборів або вплив на результати виборів. Дезінформація не обов'язково має бути повністю фальшивою чи сфабрикованою, маніпулювання думкою виборців може мати різні форми. Часто дезінформування ґрунтується на представленні інформації чи вмісту поза контекстом, супроводжуючи їх оманливим заголовком чи фотографією, водночас спотворюючи сприйняття сутнісного змісту інформації.

Науковці іноземної школи права доводять, що вплив ініціатив з дезінформації здебільшого засновані на автоматизованих системах прийняття рішень, які використовують штучний інтелект (ШІ), щоб впоратися з масштабом поширеного контенту [4]. Тому треба згадати ще одну трансформаційну обставину виборчих прав – застосування ШІ. У цифрову епоху штучний інтелект став трансформатором, що впливає на різні сектори, змінюючи те, як ми живемо, працюємо та взаємодіємо. Його інтеграція в політичну арену відбувається через застосування його потенціалу у виборчому процесі, виборчих компаніях та й загалом у сфері опитування та інтегрування думки виборців.

Китайський експерт у сфері правового регулювання виборчого процесу з використанням цифрового суспільства доводить, що технологічний прогрес є “палкою з двома кінцями”. Поки ШІ має потенціал для покращення демократичного процесу завдяки підвищенню ефективності і доступності, це також створює безпрецедентні виклики та загрози самій картині виборчої чесності [5].

Додамо, що перевагами ШІ є те, що він може бути ефективно використаний у прогностичній аналітиці, має суттєву можливість прогнозу потенційного впливу різних дій кампанії, починаючи від реклами, розміщення публічних виступів і політичних оголошень. Використання такого засобу дає змогу опрацьовувати особливо великі бази даних, кандидатам у виборчому процесі постійно вдосконалювати свої стратегії на основі прогнозованих результатів, забезпечення того, щоб зусилля були не просто реактивними, а й проактивними, спрямованими на досягнення максимального впливу.

Також таке використання ШІ може бути затребуване для соціальної позитивної поведінки виборців, зокрема активізуючи їх явку та правову активність. Також застосування ШІ дає змогу доносити персоналізовані повідомлення, які мають глибокий резонанс у виборців. Цей рівень персоналізації сприяє міцнішому зв'язку між кандидатами та виборцями, потенційно збільшити явку виборців й участь у демократичному процесі.

Використання зазначеного потенціалу цифрового суспільства водночас містить потенціал для зловживань, що можуть підірвати чесність виборів та демократичність процесів. Ті самі інструменти, за допомогою яких кампанії охоплюють виборців, забезпечуючи безпрецедентну точність їхніх політичних уподобань, також можна використати для поширення дезінформації, маніпулювати думками за допомогою мікротаргетування та посилювати розбіжний вміст з задекларованими цілями.

Т. Нагасако визначає вагомість боротьби з негативними проявами виборчих процесів в епоху цифровізації, вказуючи, що нещодавно деякі країни розгорнули глобальні кібератаки, які не лише накладають руйнівні заходи на системи промисловості чи інфраструктури, але також є видом інформаційної війни, включно із службами соціальних мереж та іншими медіа, які впливають на результати виборів або демократичні процеси, таким чином стаючи загрозою для демократії. Боротися з дезінформацією в національному масштабі складно. Оскільки в даний час міжнародне право має обмеження щодо регулювання, важливо передбачити національні закони для його регулювання [6].

На сьогодні питання дезінформації у політичному процесі, використання соціальних мереж, штучного інтелекту, маніпуляція свідомістю виборців чітко не врегульовані в національному законодавстві. Немає також позитивних комплексних міжнародних чи європейських стандартів у цій сфері.

Хоча низка національних держав має ефективне законодавство. Правове регулювання, як показує виборче законодавство окремих країн, можна обмежити за допомогою положень і дій проти наклепу, підбурювання до ненависті та насильства або заборони певних методів реклами, що вводять в оману. У контексті виборчих кампаній проблему можна розв'язати шляхом регулювання витрат і прозорості політичних кампаній, дотримання правил захисту даних і захисту від кібератак.

Позитивні практики регулювання контенту медіа та інтернет-платформ спостерігаємо в законодавстві Німеччини. В цій країні прийнятий у 2017 році Закон правозастосування в мережах, що поширюється на постачальників цифрових послуг, які керують платформами в інтернеті з метою отримання прибутку, які мають на меті дозволити користувачам ділитися будь-яким вмістом з іншими користувачами або зробити його доступним для громадськості (соціальні мережі) [7]. Норми закону зобов'язують онлайн-платформи видаляти дописи, які виражають очевидний незаконний вміст на основі кримінального кодексу Німеччини, включно з неправдивою, спотвореною та неправдивою інформацією, протягом 24 годин або можуть отримати штраф у розмірі 50 мільйонів євро, відповідно така дія спрямована на соціальні мережі з понад двома мільйонами користувачів.

Висновки. Вибори дають людям можливість вільного, прямого волевиявлення, таким способом забезпечуючи політичну участь в державних справах. Проте вибори також можуть загострити напругу в суспільствах, особливо під час складних трансформацій і криз, зокрема зміни клімату, зростання нерівності та збройних конфліктів, що призводить до більшого ризику порушення прав людини. Використання зазначеного потенціалу цифрового суспільства разом з низкою позитивних чинників містить потенціал для зловживань, що можуть підірвати чесність виборів та демократичність процесів. До них належать маніпуляції, дезінформація, загрози неправомірного поширення персональних даних виборця та незаконне використання штучного інтелекту. Визначено потребу комплексного правового регулювання вказаної проблематики та оновлення виборчого законодавства з врахуванням визначених загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Human Rights and Elections: A Handbook on International Human Rights Standards on Elections. Professional Training Series No. 2/Rev.1. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-02/Human-Rights-and-Elections.pdf> (Accessed: 21.04.2025).
2. Гусаревич Н. (2023). Забезпечення реалізації активного виборчого права шляхом використання цифрових технологій під час виборчого процесу. *Аспекти державного управління*. № 11. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3842711> (Дата звернення: 21.04.2025).
3. EU Agency for Cybersecurity (ENISA). ENISA Strategy. URL: <https://www.enisa.europa.eu/about-enisa/about-enisa-the-european-union-agency-for-cybersecurity> (Accessed: 21.04.2025).
4. Marsden C., Meyer T., Brown I. (2020). Platform values and democratic elections: How can the law regulate digital disinformation? *Computer Law & Security Review*. Vol. 36. Article ID 105373.
5. Chen Yu. (2024). How Will AI Steal Our Elections? *Center for Open Science*.
6. Nagasako T. (2020). Global disinformation campaigns and legal challenges. *International Cybersecurity Law Review*. Vol. 1. P. 125–136. DOI: 10.1365/s43439-020-00010-7
7. Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/BJNR335210017.html> (Accessed: 21.04.2025).

REFERENCES

1. *Human Rights and Elections: A Handbook on International Human Rights Standards on Elections*. Professional Training Series No. 2/Rev.1. Retrieved from: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-02/Human-Rights-and-Elections.pdf> (Accessed: 21.04.2025). [In English].
2. Husarevych, N. (2023). *Zabezpechennia realizatsii aktyvnoho vyborchoho prava shliakhom vykorystannia tsyfrovyykh tekhnolohii pid chas vyborchoho protsesu* [Ensuring the exercise of active suffrage through the use of digital technologies during the electoral process]. *Aspekty derzhavnoho upravlinnia*. No. 11. Retrieved from: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3842711> (Accessed: 21.04.2025). [In Ukrainian].

3. **EU Agency for Cybersecurity (ENISA).** ENISA Strategy. Retrieved from: <https://www.enisa.europa.eu/about-enisa/about-enisa-the-european-union-agency-for-cybersecurity> (Accessed: 21.04.2025). [In English].
4. Marsden, C., Meyer, T., Brown, I. (2020). **Platform values and democratic elections: How can the law regulate digital disinformation?** Computer Law & Security Review. Vol. 36. Article ID 105373 [In English].
5. Chen, Yu. (2024). How Will AI Steal Our Elections? Center for Open Science. 2024. [In English].
6. Nagasako, T. (2020). **Global disinformation campaigns and legal challenges.** International Cybersecurity Law Review. Vol. 1. P. 125–136. DOI: 10.1365/s43439-020-00010-7 [In English].
7. **Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken.** Retrieved from: <https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/BJNR335210017.html> (Accessed: 21.04.2025). [In English].

Дата надходження статті: 06.05.2025 р.

Iryna ZHAROVSKA

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Professor of the Theory of Law
and Constitutionalism Department,
Dr. Habil. (Law), Full Professor
iryna.m.zharovska@lpnu.ua
ORCID: 0000-0003-3821-8120

**ELECTORAL RIGHTS IN MODERN DIGITAL TRANSFORMATION PROCESSES:
COUNTERACTION TO MANIPULATION, DISINFORMATION
AND PROTECTION OF PRIVATE INFORMATION**

The article is devoted to a comprehensive analysis of the manifestation of electoral rights and their modification through digital transformation processes through the analysis of the problems of legal regulation of such aspects as disinformation, manipulation, personal information about the voter. Considerable attention is paid to the role of artificial intelligence in the electoral process, its positive and destructive capabilities are identified.

It is generalized that elections provide people with the opportunity for free, direct expression of will, thus ensuring political participation in public affairs. Participation in public affairs is more than just a right, it is an integral element of democratic governance, allowing people to express their will, thereby contributing to the consolidation of sustainable democracies. However, elections can also exacerbate existing tensions in societies, especially during complex transformations and crises, including climate change, rising inequality and armed conflicts, which leads to a greater risk of human rights violations. Globalization is transforming all social processes, and the electoral process and the exercise of political rights are no exception. Today, we should talk about rapidly changing paradigms, which are often problematic to normalize and regulate due to the bifurcation of the phenomenon and hypertemporality.

The author indicates that the use of the specified potential of the digital society, together with a number of positive factors, contains the potential for abuses that can undermine the integrity of elections and the democratic nature of processes. These include manipulation, disinformation, threats of unlawful dissemination of voter personal data and illegal use of artificial intelligence. The need for comprehensive legal regulation of the specified issues and updating of electoral legislation taking into account the identified threats is identified.

The article identifies the need to standardize methods for protecting elections from potential attempts at information manipulation, cyberattacks, data leaks, and hybrid threats, since the transformation of modern social space and legal reality towards digitalization requires the protection of networks and information systems related to elections, as well as their users, from cyber threats.

Keywords: electoral rights, manipulation, disinformation, elections, personal data, artificial intelligence, digital society, authorities, globalization, legal regulation, communications, expression of will, the right to participate in the management of state affairs.